

Vlaanderen
is erfgoed

Opheffingsdossier

Omgeving van het Hospitaal De Wandeling
in Bilzen

Stadsgezicht

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Opheffingsdossier:

Omgeving van het Hospitaal De Wandeling, Bilzen, Hospitaalstraat 15A – stadsgezicht (opheffing)

Onderwerp

Benaming: Omgeving van het Hospitaal De Wandeling

Adres of ligging: Hospitaalstraat 15A, Bilzen

Dossier

Type dossier: opheffingsdossier (Gehele opheffing)

Dossiernummer: 4.001/73006/104.1

Bescherming

Beschermd als: stadsgezicht

Beschermingsbesluit: ministerieel besluit van 27 april 2001

URI Besluitendatabank Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/bsluiten/3697>

Inventaris Onroerend Erfgoed

URI Inventaris Onroerend Erfgoed: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/2484>

Samenvatting

De bescherming als stadsgezicht van de onmiddellijke omgeving van het Hospitaal De Wandeling wordt opgeheven omdat de erfgoedwaarde onherstelbaar aangetast of verloren is gegaan. De erfgoedwaarde van het stadsgezicht was op moment van bescherming al ontoereikend op Vlaams niveau voor bescherming en is sindsdien verder aangetast.

Datum

Datum: 8/05/2023

INHOUDSTAFEL

1.	Aanleiding tot opmaak van het dossier	4
2.	Beschrijvend gedeelte	4
2.1.	Ruimtelijke context.....	4
2.2.	Historiek van het beschermde goed	4
2.3.	Historiek van het beschermings- en beheerdossier	5
2.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	6
2.5.	Juridische toestand.....	6
2.5.1.	Adres en kadaster	6
2.5.2.	Onroerend erfgoed	6
2.5.3.	Omgeving	6
3.	Evaluerend gedeelte	7
3.1.	Evaluatie van de opheffing van de bescherming	7
3.2.	Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan	7
3.3.	Motivering van de afbakening van de opheffing	7
4.	Bronnen	7
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	8
5.1.	Omgevingsplan	8
5.2.	Fotobijlage	8
5.3.	Documentatie	8

1. AANLEIDING TOT OPMAAK VAN HET DOSSIER

Dit is het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit van de omgeving van het Hospitaal De Wandeling in Bilzen. De opheffing van de bescherming kadert in de evaluatie van het beschermde erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele.

De bescherming van de omgeving van het Hospitaal De Wandeling werd onderzocht in het project 'snelle screening' (2021-2022). Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Met uitzondering van de stedenbouwkundige ensembles en het archeologisch en varend erfgoed, werd het volledige beschermde bestand gescreend.

Dit dossier betreft de volledige opheffing van de bescherming als stadsgezicht van de omgeving van het Hospitaal De Wandeling in Bilzen. De bescherming als monument van het hospitaal De Wandeling blijft behouden.

2. BESCHRIJVEND GEDEELTE

2.1. Ruimtelijke context

Hospitaal De Wandeling bevindt zich aan de westzijde van de Hospitaalstraat, net ten westen van de historische stadskern van Bilzen. De als stadsgezicht beschermde omgeving van het hospitaal omvat het bouwblok tussen de Hospitaalstraat, Parking Vesalius en de Sint-Martinusstraat, met een kleine uitbreiding aan de westzijde. Dit stadsgezicht ligt rond het als monument beschermde Hospitaal De Wandeling met omheiningsmuur aan de oostzijde. Het monument maakt geen deel uit van het stadsgezicht.

Het beschermde onroerend erfgoed in de omgeving van het beschermde onroerend goed wordt weergegeven op een omgevingsplan in bijlage bij dit opheffingsdossier.

2.2. Historiek van het beschermde goed¹

Eind 1876 schonk notaris-burgemeester Pierre Joseph Ernest Lambrechts (1798-1876) bij testament 30.000 fr. aan het Weldadigheidsbureau van Bilzen voor het bouwen van een hospitaal, met als voorwaarde dat het gebouw binnen de vier jaar moest opgeleverd zijn. Qua architectuur vroeg hij "een stevige constructie, eenvoudig en gerieflijk, zonder luxe of ijdele versierselen".

De stad voorzag een bouwterrein aan de toen nog schaars bebouwde weg, die circulair ten noorden, westen en zuidwesten buiten de omwalling liep. Voorheen was dit een gemeentegedoe dat verpacht werd als weiland (bijlage 5.3. foto 1). De bouw startte in 1880 met toezicht en financiële inbreng van de Belgische staat, de provincie en de gemeente. Het hospitaal werd succesvol uitgebaat door de Zusters van Barmhartigheid van Ronse en regelmatig uitgebreid, bijvoorbeeld met een nieuwe kapel in 1937 (bijlage 5.3. foto 4).² De omheiningsmuur met hekwerk werd na 1908 gebouwd ter vervanging van een haag (bijlage 5.3. foto 2-3).³

Na de oprichting van een nieuw ziekenhuis, werd het complex in de jaren zestig van de twintigste eeuw omgebouwd tot bejaardentehuis en eind twintigste eeuw tot academie.

¹ Op basis van VAC Hasselt, Bescherming- en beheersarchief DL 2153 en INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hospitaal De Wandeling* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/550> (geraadpleegd op 29 maart 2023).

² Inwijding vermoedelijk woensdag 29 september 1937. (Zie: "Bilzen - inwijding nieuwe kerk hospitaal - orig. knipsel coupure tijdschrift magazine - 1937" op <https://www.delcampe.net/>).

³ Op een postkaart van 1908 zijn nog de hagen te zien. (Zie: <https://www.delcampe.net/>).

2.3. Historiek van het beschermings- en beheerdossier⁴

Eind 20ste eeuw werd de bescherming opgestart van het Hospitaal De Wandeling als monument, en van de omgeving als stadsgezicht. Dit sloot aan op de geografische inventarisatie van bouwkundig erfgoed.⁵ De concrete aanleiding was echter een beschermingsaanvraag door de Stad Bilzen op 4 april 2000. Als motivatie verwees zij enerzijds naar de architecturale en historische waarde van het complex:

- *"een typisch en nog zuiver gebleven voorbeeld van Vlaamse ziekenhuisarchitectuur uit het vierde kwart van de 19de eeuw";*
- *"eerste vorm van gestructureerde gezondheidszorg in België";*
- *"vroeger zelfbedruipend, vandaar de sporen van bijgebouwen zoals stallen voor de dieren en de vermelding van een moestuin in oude teksten";*
- *"kenmerkende hoge ruimten, een aangename lichtinval en eenvoudige architectuur".*

Anderzijds vermeldde men de stedenbouwkundige waarde van het gebouw als *landmark* (oriëntatiepunt in het stedelijke landschap) waarbij men ook verwees naar de omgeving ervan:

- *"Het gebouw is beeldbepalend in de Hospitaalstraat door de verschoven ligging ten opzichte van beide lengteassen van de straat. De terugliggende gevel, met de voortuin [aan de Hospitaalstraat], geeft het gebouw een statig voorkomen, dit in tegenstelling tot de rest van de straat. De straat verbreedt ook juist aan het hospitaal, richting Hasseltsepoort."*

Op basis van deze vraag werd voorgesteld om het 19de-eeuwse gebouw en het belangrijkste deel van de vroeg 20ste-eeuwse omheiningmuur met hekwerk (met name aan de oostzijde) te beschermen als monument, en de rest van het complex als stadsgezicht. Op 22 september 2000 werd het ontwerp van lijst (voorlopige bescherming) getekend en op 13 oktober 2000 betekend. De Provinciale Commissie van Monumenten en Landschappen gaf op 8 november 2000 een gunstig advies.⁶ En op 31 januari 2001 werd het ontwerp van lijst gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad. Gezien het ontbreken van bezwaren en de louter gunstige adviezen, onder andere van de KCML op 5 april 2001 (vergadering van 1 maart 2001) volgde de definitieve bescherming als monument en stadsgezicht op 27 april 2001. Op 17 oktober 2001 werd het besluit gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad.

Qua beheer werd in 2007 een ongunstig advies gegeven voor wegen-, riolering en omgevingswerken omwille van gevaar op verzakking en instorting van de als monument beschermde omheiningmuur aan de oostzijde. In dezelfde periode werd gestart met een ontwerp voor de restauratie en herbesteding van het gehele complex als academie. De architectuurwedstrijd werd gewonnen door de architecten Simoni en Michel Janssen die tussen 2008 en 2012 hun ontwerp verder bijschaafden. In 2013 gaf het agentschap Onroerend Erfgoed een gunstig advies aan de plannen en de volgende twee jaren werden ze effectief uitgevoerd.

Voor het stadsgezicht omvatten deze plannen de verwijdering van twee kleine dwarsvleugels tegen de achtergevel van de hoofdvlugel, de afbraak van de uit 1937 daterende kapeltoren met doksaal (in slechte bouwfysische toestand) zodat de oorspronkelijke noordvlugel opnieuw loskwam van de kapelvlugel. Ook het aangebouwde, gelijkvloerse strijkatelier werd afgebroken en de buitenaanleg vernieuwd. De omheiningmuur werd deels afgebroken aan de noordzijde. In 2017 werd in het plantsoen aan de achterzijde van het gebouw nog een lage tuinmuur in cortenstaal

⁴ VAC Hasselt archief DL 2153.

⁵ SCHLUSMANS F. 1996: *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur, Provincie Limburg, Arrondissement Tongeren, Kantons Bilzen - Maasmechelen, Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen 14n3*, Brussel - Turnhout.

⁶ Bij het advies van de PCML staat wel geschreven: *"Vraag naar nut stadsgezicht én monument voor één perceel. Weerlegd: onderscheid is nodig + overlapping is niet schadelijk"*.

geplaatst met de naam van de kunstacademie. In 2018 werd een gunstig advies gegeven voor de bouw van een nieuw medisch centrum, juist ten westen van het stadsgezicht.

2.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit opheffingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 3 juni 2022. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de opheffing.

Behoudens verborgen gebreken, bevindt het onroerend goed zich in goede bouwfysische toestand.

2.5. Juridische toestand

2.5.1. Adres en kadaster

De als stadsgezicht beschermde omgeving van het Hospitaal De Wandeling, Hospitaalstraat 15A in Bilzen, bevindt zich op de percelen met de volgende kadastrale gegevens: 1ste afdeling, sectie H, perceelnummers 46T (deel) en 46 X (deel).

Het adres en kadastranummer van stadsgezicht op moment van bescherming (2001) was Hospitaalstraat 15 in Bilzen, 1ste afdeling, sectie H, perceelnummer 46L (deel). In het beschermingsbesluit staat foutief 7de afdeling vermeld bij het stadsgezicht en het monument. Voor het monument wordt deze administratieve fout rechtgezet in dit opheffingsbesluit.

2.5.2. Onroerend erfgoed

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De omgeving van het Hospitaal De Wandeling is aangeduid als beschermd stadsgezicht: <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/2484>.

De omgeving van het Hospitaal De Wandeling maakt deel uit van de aanduiding als vastgesteld bouwkundig erfgoed: Hospitaal De Wandeling <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/17920>.

In het uiterste westen is een deel van het beschermde stadsgezicht opgenomen in een archeologienota uit 2017 die aangeeft dat "*archeologisch vervolgonderzoek gericht op vindplaatsen van landbouwers (nederzettingen & begravingen) zinvol is.*" (<https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/4119>).

2.5.3. Omgeving

De Gewestplanbestemming van het beschermde stadsgezicht is gebied voor gemeenschapsvoorzieningen.

3. EVALUEREND GEDEELTE

3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming

In het beschermingsbesluit van 27 april 2001 is aangegeven dat de onmiddellijke omgeving van Hospitaal De Wandeling in Bilzen beschermd wordt als stadsgezicht omwille van het algemeen belang gevormd door de historische waarde. De motivatie luidt "*als integrerend deel van het voormalig hospitaal en bejaardenhuis door de aanwezigheid van een aantal gebouwen uit het recent verleden van het complex.*" In het inhoudelijk dossier van deze bescherming wordt over deze recente gebouwen echter alleen vermeld dat ze het symmetrisch plan van het oorspronkelijke gebouw verstoren. Hieruit blijkt duidelijk dat het stadsgezicht niet beschermd is omwille van de intrinsieke erfgoedwaarde maar in functie van de erfgoedwaarde van het als monument beschermde hospitaal. Deze storende aanbouwen werden tijdens de renovatiewerken van 2013-2015 effectief verwijderd.

Daarnaast duidt het inhoudelijk dossier enkel de gedeeltelijk bewaarde omheiningmuur aan als erfgoedelement in de omgeving: "*Rond het gebouw is de omheiningmuur met hekwerk nog gedeeltelijk aanwezig. Deze muur werd gebouwd ter vervanging van een haag die oorspronkelijk het domein omheinde*". Het belangrijkste deel van die omheiningmuur (met name aan de oostzijde) maakt echter geen deel uit van het stadsgezicht en is beschermd als monument. De als stadsgezicht beschermde delen van de omheiningmuur zijn sinds de bescherming deels afgebroken of aangetast door renovatiewerken, met name aan de noordzijde van één van de drie traveeën van de omheiningmuur en van een poort (vergelijk bijlage 5.3. foto 5-6 en fotoregistratie foto 13). Aan de zuidzijde (Sint-Martinusstraat) bleef de omheiningmuur bewaard maar de band met de als monument beschermde omheiningmuur aan de oostzijde ging verloren door een ongelukkige opening.

Aan de uiterste westzijde van het stadsgezicht bevindt zich een boom (bruine beuk of *Fagus sylvatica* 'Atropunicea') die niet vermeld wordt in het beschermingsdossier en dus ook niet beschermd is door het stadsgezicht (fotoregistratie foto 8). De boom staat vandaag op een perceel dat afgesplitst is van dat van het voormalige hospitaal maar ook op moment van bescherming (2001) hoorde deze boom visueel niet bij het hospitaal.

3.2. Registratie van de erfgoedwaarden die verloren gaan

Het inhoudelijk verslag bij het opheffingsdossier registreert de erfgoedwaarden die verloren gaan voldoende. Er zijn bijgevolg geen bijkomende maatregelen vereist voor de registratie van de erfgoedwaarden of het behoud van erfgoedelementen in een onroerenderfgoeddepot.

3.3. Motivering van de afbakening van de opheffing

De bescherming als stadsgezicht van Hospitaal De Wandeling: omgeving, Hospitaalstraat 15A, wordt geheel opgeheven omdat het historisch en ruimtelijk één geheel vormt. Bovendien zijn de overblijvende erfgoedelementen en -kenmerken (met name de resten van de omheiningmuur aan de noord- en zuidzijde) ontoereikend om een gedeeltelijk behoud van het beschermde stadsgezicht te rechtvaardigen. De kadastrale percelen gevat door de opheffing zijn opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

4. BRONNEN

VAC Hasselt, Bescherming- en beheerarchief DL 2153.

MAURISSEN F. 1985: artikel over notaris en burgemeester P.J.E. Lambrechts, in: *Bilisium*

Opheffingsdossier: Omgeving van het Hospitaal De Wandeling in Bilzen, stadsgezicht

PAQUAY J. 1926: *Bilzen voorheen*.

INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2023: *Hospitaal De Wandeling* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/550> (geraadpleegd op 29 maart 2023).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk opheffingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals kaarten, postkaarten, archiefphoto's, bouwplannen, kadastrermutaties, hoogtemodellen, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.